

Grande dame

Irini Papá

Op 14 september 2022 bereikte mij het bericht uit Chiliomodi dat dáár, in dat dorp vlak boven Korinthe waar zij geboren was, Irini Papá, de ooit wereldberoemde actrice, was overleden. In datzelfde dorp waar ik haar ooit als klein meisje in de zomer voor het eerst zag en van haar een dikke knuffel en foto met handtekening kreeg.

Irini Papá schudt de hand van Queen Elizabeth bij de première van *De kanonnen van Navarone* in 1961

CHRIS DE WAELE | FOTO'S: INTERNET EN FAMILIEARCHIEF

Van een bevriende Grieks-Amerikaanse, die wist dat Irini mijn 'tante' was, kreeg ik meteen diezelfde 14 september bovenstaande foto van Koningin Elizabeth II en Irini, gemaakt bij de première van *The Guns of Navarone* in 1961, met het onderschrift dat beide 'grandes dames' in dezelfde week waren gaan hemelen. De Griekse Amerikanen hebben verschillende *newssites* met nieuws uit het vroegere vaderland en het verbaasde me hoe snel die het nieuws van Irini's overlijden kopten – nog bijna sneller dan ik het via de Griekse familie te horen had gekregen! Anders dan aan de dood van The Queen spendeerden de Nederlandse media die week echter nog geen regel aan Irini's overlijden – en dat is onterecht want met Melina Merkouri was ze de grootste ster die Griekenland heeft voorgebracht en anders dan Melina Merkouri speelde zij in grote Hollywood-*blockbusters*. De oudere lezers weten waarschijnlijk nog wel dat ze samen met David Niven, Gregory Peck en Anthony Quinn schitterde in de klassieker *The Guns of Navarone*, een verzetsfilm over het fictieve Griekse eiland *Navarone*, niet historisch, maar wel geïnspireerd op de oorlogshandelingen in de Dodekánisos: de campagne van de geallieerden om de Griekse eilanden in de

Egeïsche Zee in 1943 terug te veroveren. Met Quinn speelde ze ook in de overbekende internationale succesfilm *Zorba the Greek*, de verfilming van Kazantzakis' roman.

Artistiek gezin

Irini werd geboren als een van vier dochters van Stavros Lelekos en Eleni Prevezanou, beiden op dat moment onderwijzers in Chiliomodi. Het artistieke bloed stroomde flink en snel in haar aderen: moeder Eleni heeft een paar boeken geschreven, bijvoorbeeld *'To anemodarmeno kalyvi'* (De wonderige hut), als ik het me goed herinner, maar werd vooral bekend als schilder van enorme doeken in folklorestijl.

Overgrootvader Michail Stavrou Lelekos schreef in 1868 een anthologie van Griekse folklore. Zelf zou Irini altijd vertellen dat haar vader docent drama was en dat dat haar van jongs af aan had geïnspireerd te acteren.

Irini was een volle nicht van mijn oma en ze waren naamgenoten: hun vaders, de twee broers Spyros en Stavros Lelekos vernoemden hun beide dochters naar hun moeder – naar traditioneel Grieks gebruik. Irini werd dus net als mijn *yayá* geboren als Irini Lelekou. Stavros trouwde erg laat en dus be-

Irini Papá in 1956

stond er een fors leeftijdsverschil tussen de nichtjes – maar met de vier dochters van haar oom Stavros had mijn oma relatief veel contact. Irini's oudere zus Déspina heeft zelfs begin jaren '50 een jaar bij mijn grootouders en hun gezin in Nijmegen ingewoond en een poging gedaan te studeren. Dus hoewel het voor Nederlandse begrippen vreemd is, was Irini (net als haar zussen Déspina, Linda en Ilektra) dus een 'tante'. Toen de redactie mij vroeg een paar regels over haar te schrijven, gaf ik daar graag gehoor aan, maar voor een biografie of een beschrijving van haar filmrollen moet ik de lezer verwijzen naar het internet, dat daar veel meer over kan vertellen.

Huwelijk

Irini trouwde vroeg, op haar 21^e. Nu kreeg ik als meisje inderdaad altijd te horen dat ze heel jong was getrouwd als antwoord op mijn vraag waarom ze 'Papá' heette. Het verhaal dat ik me vanuit mijn jeugd vol overtuiging tot voor kort als 'waar' herinner, was dat ze op haar zestiende getrouwd zou zijn geweest met echtgenoot Papás. Toen dat huwelijk niet echt een groot succes was en ze er bovendien achter kwam dat ze 'toch geen' geen kinderen kon krijgen, had ze duidelijk

gemaakt aan haar omgeving: *'Why bother?'*, en ze besloot te scheiden en nooit meer te trouwen. Maar omdat ze Papá als *stagenam*e geschikter vond behield ze die in plaats van Lelekou. Mijn vader vertelde wel eens dat in zijn jeugd in Nederland van zijn moeders achternaam Lelekou plagend door jeugdvriendjes 'lelijke koe' gemaakt werd en dat risico is in het Engels natuurlijk minder groot, maar als kind vond ik Irini's keuze niettemin een logische: Papá bekt internationaal beter... Het verhaal dat ze besloot geen zin te hebben in een echtgenoot en 'vrouw-van' te spelen, vond ik superstoer van haar en ik wilde haar daarom, jong als ik was, graag persoonlijk in Chiliomodi ontmoeten – wat ook gebeurde. Het verhaal zoals ik dat had opgeslagen en hierboven heb opgetekend, blijkt overigens niet helemaal te kloppen. Ze trouwde weliswaar jong met Alkis Papás, een Griekse regisseur en dat huwelijk hield inderdaad maar 4 jaar stand, maar ze was toen 21 jaar. Wel gaat er (in Griekenland vooral) een ander (apocrief?) verhaal rond: liegend over haar leeftijd zou ze heel jong getrouwd zijn met de verzetsstrijder Aris Velouchiotis, maar dat zou een nephuwelijk geweest zijn om hem een dekking te geven. Daarover wist een neef mij een akte te sturen waarop ze in 1944 22 jaar zou zijn. Dat klopt in ieder geval niet. Het schijnt zelfs zo te zijn dat er een vrouw is in Griekenland die met die huwelijksakte in de hand beweert dat ze de dochter van Aris en Irini zou zijn en een DNA-test wilde afdwingen. Dat lijkt me een Ik-Ben-Prinses-Anastasia 2.0 verhaal, maar het laat wel zien wat voor een status Irini als persoon had in Griekenland.

Groot actrice

Haar carrière omspande een periode van meer dan 50 jaar en ze was naast een fantastische actrice, een veelzijdig kunstenaar en performer: ze stond vooral bekend om haar enorm sterke dramatische acteerwerk. Dat begon in Griekenland met klassieke tragedies en toneel, maar sloeg al snel in de jaren vijftig over naar film en naar het buitenland. Dat begon in Italië waar ze haar hele leven razend populair is geweest, minstens zo populair als in Griekenland zelf. Internationaal werd ze gezien als een klassieke Griekse beauty. In dat kader is het wel grappig te weten dat ze als klein meisje als het lelijke eendje van de vier zusjes gezien werd.

Maar ze zong ook: in 1979 bracht ze samen met de bekende Griekse componist en musicus Vangelis (Evángelos Papathanasiou) haar album *Odés* uit met daarop een aantal bestaande gezangen en een aantal composities van Vangelis, bekend van de filmmuziek van *Chariots of Fire*. In dat opzicht leek haar naamgenoot helemaal niet op haar: mijn oma verzuchtte toen ik mijn zangopleiding volgde: kindje, hoe kom je toch aan die stem van je, want je oma heeft de stem van een vis'. Op de cover van het album *Odés* speelt ze zelf met die reputatie van klassieke Griekse schoonheid en haar klassieke Griekse profiel, waar ze zich en profiel naast een archaisch beeld laat afbeelden.

Irini Papá in 1956

Irini liet ook flink van zich horen in het verzet tegen de kolonels. Ze moest uitwijken naar Italië en wordt in Griekenland gezien als een van de protagonisten in het cultureel verzet tegen de junta.

Grote liefde

In 2003 heeft Irini ontboezemd in een interview voor een Italiaanse krant – ze woonde toen in Rome als ik me niet vergis – dat de grote liefde van haar leven Marlon Brando was, met wie ze jarenlang een verhouding had. Volgens haar biografie schijnt Irini nog een tweede maal getrouwd geweest te zijn, ook dat is langs me heengegaan. Voor zover ik weet, had ze nogal wat *toy-boys* en ik heb er *backstage* zeker twee gezien, onder andere toen ik in Brugge een jaar studeerde en ze daar begin jaren '90, haar voorstelling 'Theodora' kwam spelen. Wat ik me ervan herinner, is dat ze in de ontwikkeling van die voorstelling zelf een hele grote rol had gehad – als ik het wel heb, had ze hem zelf geschreven. Nu had ze in 1954 een rol gehad in de Italiaanse productie *Teodora, imperatrice di Bisanzio* (regie: Riccardo Freda). Deze film werd neergesabeld door de critieken, maar ging over dezelfde Theodora, de voormalige slavin, die de echtgenote werd van Justinianus (Byzantijns keizer van 527 tot 565) en volgens de bronnen haar steil opklimmen op de Byzantijnse maatschappelijke

ladder van slavin tot keizerin niet in de laatste plaats aan haar kunsten tussen de lakens te danken had. Geen wonder dat de seksueel vrijgevochten Irini deze machtige vrouw fascinerend vond en er een voorstelling over maakte en ik herinner me inderdaad dat er flink ongezouten stukken in zaten. Maar ook herinner ik me uit de voorstelling gezongen stukken die me deden denken aan de gezangen op haar album *Odés*.

Mijn ouders waren ter gelegenheid van de voorstelling Theodora naar Brugge gekomen en we zijn na afloop naar haar toe gegaan, zoals mijn ouders begin jaren zeventig naar een voorstelling in New York gingen en erna allerhartelijkst door haar werden uitgenodigd in haar New Yorkse appartement. Er was een warm contact tussen Irini en mijn vader vanuit de speciale band tussen mijn oma en haar nichtjes Lelekou.

Haar laatste rol in een grote internationale film was in 2001 in *Captain Corelli's Mandolin*, de verfilming van het boek van Louis de Bernières met Penelope Cruz en Nicolas Cage. Weer een WO II verhaal, dit keer niet in de setting van een fictief eiland maar zich afspelend op Kefaloniá. Zoals *The Guns of Navarone*, een oorlogsfilm, haar de wereld in slingerde als Griekse internationale filmster, is het opmerkelijk dat haar laatste grote Hollywoodverschijning ook een WO II-film was.

De Lelekou-vrouwen – niet allemaal, maar in ieder geval de artiesten – staan erom bekend te fozelen met hun leeftijd. Mijn oma en haar zusjes werden erg geholpen door de brand na de grote aardbeving van begin jaren twintig die de archieven van het gemeentehuis van Korinthe met de geboorteaktes vernietigde en zelfs *yayá* haar grafsteen smokkelt er (voor eeuwig...) een jaartje af. Over Irini vermeldde het ene bericht dat ze 93 was, het andere dat ze 96 was. Ze mag bekend zijn geworden als 'Papá' – het blijft duidelijk een 'Lelekou'. Hoe dan ook, met haar stierf een krachtige vrouw die een groot ambassadeur was voor de kunst, voor Griekenland en voor de emancipatie van vrouwen in Griekenland.

Kaló paradiso, Irini mas, ke perifánia mas. 🐣

Luister hier naar het album ΩΔΕΣ | ODES:

bit.ly/irinipapa